

La Immersió lingüística a Catalunya: pensar el passat, imaginar el futur.

Josep Maria Artigal ¹.

Aclariment previ

Quan fa temps en Jaume em va demanar d'escriure un article sobre els programes d'immersió lingüística, jo li vaig comentar una de les qüestions que més m'han interessat durant els últims anys. Si bé als programes d'arreu hi ha elements i processos comuns, i és necessari que siguem capaços d'abstraure'ls i generalitzar-los, cada experiència d'immersió existeix en un context propi i possiblement irreplicable. Sense un mínim coneixement lingüístic, cultural, social, i polític de Finlàndia, l'Alto Adige/Süd Tirol, la Bretanya Francesa, o el País Basc, resulta molt difícil entendre i valorar els programes que cada una d'aquestes comunitats està actualment desenvolupant.

És per això que vaig proposar a en Jaume un article sobre la situació actual de la immersió a Catalunya, i ell ho va acceptar. Estic segur que el coneixement que el lector valencià té del Principat serà suficient per a destriar-ne les similituds i les diferències entre la meua i la vostra experiència. Espero que el text aportï un millor coneixement del programa Ebre amunt, i elements per comprendre més bé el vostre.

Inici dels programes a Catalunya i situació actual

El 23 de juny de 1978, amb l'aprovació del Reial Decret 2092/1978, s'incorporava oficialment la llengua catalana al sistema educatiu no universitari de Catalunya. La feina feta des d'aleshores al Principat és immensa i l'esforç realitzat per l'escola històric i ingent. Canviar és sempre difícil, però quan es tracta d'una institució i d'un col·lectiu ho és molt més. La catalanització de l'escola és una de les iniciatives més complexes i alhora encertades dels darrers 30 anys a Catalunya. Fins aquí el consens és majoritari.

Tanmateix, no tot ha anat suficientment bé. Tenim encara, com a mínim, tres grans reptes. 1: A infantil i primària han quedat forats, escoles i zones on el canvi no ha arribat de manera suficient. Possiblement és més un problema de generalització que de naturalesa del programa proposat. Arribar a tothom i arreu és lent i complicat. 2: A secundària i batxillerat les mancances han estat més greus. Aquí no hi ha forats sinó un extens buit amb algunes experiències pedagògicament molt interessants però que no han fet estiu. S'ha intentat, d'això no hi ha dubte, però no hem trobat el to i la manera. Si alguna cosa cal en aquest moment redefinir, aquesta és sens dubte la primera. 3: Com adaptar-se al boom immigratori. Més d'un 10% de l'alumnat (fins al 80% a algunes escoles) amb una llengua habitual a casa que no és el català, però que tampoc és socialment dominant, representa un canvi prou significatiu respecte el context de 1978. Ho estem intentant afrontar amb les anomenades aules d'acollida, el concepte de centre acollidor, i un ampli conjunt d'estratègies per lligar l'escola amb el seu entorn proper. Però ha passat encara poc temps per entendre tota la magnitud del problema i les seves possibles solucions.

---

¹ Josep Maria Artigal és autor del llibre *La immersió a Catalunya* (EUMO, 1989). Actualment treballa com assessor i formador de mestres en diverses experiències d'introducció primerenca de llengües segones i/o terceres a Finlàndia, Itàlia, Alemanya, Àustria, Estònia, Bretanya i Occitània (França), Galícia, Andalusia, Madrid, Valladolid, Les Canàries, Santander, Comunitat Autònoma Basca i Navarra, Mallorca, València i Catalunya.

Trenta anys després de l'esmentat decret, en aquesta situació d'incertesa i mancances, som ara en un moment possiblement crític. Així ho ha entès tota la comunitat educativa catalana. Els pares, els mestres, i el Departament d'Educació. Trenta anys són molts anys. Moltes coses han canviat i moltes més canviaran encara. Cal certament repensar el futur, però cal sobretot fer-ho des de la memòria de tota la feina feta.

Aquest article no proposa cap solució. En primer lloc perquè les dimensions del text no ho permeten. Però també perquè en l'elaboració de qualsevol proposta de futur s'haurien d'escoltar moltes veus i assolir un ampli consens polític. Es limita a dibuixar unes mínimes línies vermelles, a repensar el passat per destacar-ne sis punts que han sostingut la feina feta fins ara i que tota possible nova proposta hauria de respectar.

Poques hores de castellà a l'escola no necessàriament comporten menys coneixement d'aquesta llengua

El canvi didàctic més important introduït el 1965 al Quebec amb la primera experiència escolar de programa d'immersió pot ser resumit amb la següent frase: les llengües no s'aprenen primer i s'utilitzen després; les llengües s'aprenen quan s'usen. En un programa d'immersió la llengua no és ensenyada com un objectiu en si mateixa, com a "classe de", sinó que és utilitzada per a fer coses amb altres, coses que no són solament, ni sovint primordialment, lingüístiques.

Una de les conseqüències immediates d'aquest argument és que quan més dominant sigui una llengua, per exemple el castellà a Catalunya, més contextos d'ús tindrà assegurats. Dominant serà doncs aquella llengua que pugui ser utilitzada arreu, per a totes les finalitats, amb tot tipus d'interlocutor, i amb totes les tipologies textuals. De la mateixa manera, el grau de minorització d'una llengua, el català per exemple, no correspondrà ni al nombre de parlants que tingui, ni exactament al nivell de competència que aquests tinguin de llur llengua, sinó a les oportunitats que aquest parlants disposin per a utilitzar-la, si bé aquestes possibilitats d'ús influiran en la seva competència.

És a partir d'aquest raonament que, fa 30 anys, hom va decidir fer de l'escola un context molt ampli d'utilització del català. Si es feia així, asseguraven els experts, no tant sols el català i el castellà tindrien contextos d'utilització assegurats, sinó que els aprenentatges desenvolupats en una de les llengües en uns llocs reforçarien els assolits per l'altre llengua en els altres llocs. I certament, com demostren totes les avaluacions realitzades, així ha estat. Les poques situacions d'ús del castellà en l'àmbit escolar no han comportat menys aprenentatge d'aquesta llengua. "Al final de la seva escolarització obligatòria –afirma el Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu–, l'alumnat de Catalunya té un coneixement de la llengua castellana igual al que té l'alumnat de tot l'Estat". I qui digui el contrari, o no coneix els resultats dels estudis i avaluacions realitzats durant tots aquest anys, o es deixa portar per un fals prejudici que lliga erròniament l'adquisició d'una llengua a la seva estricta utilització escolar. Si algú fes immersió a l'anglès a Madrid no deixaria d'aprendre castellà. Es més, si el programa estigués pedagògicament ben dissenyat assoliria nivells de la pròpia llengua en alguns aspectes superiors a algú altre que assistís a un programa monolingüe en castellà.

El programa d'immersió salta el mur de l'escola

Amb el temps, a partir de l'experiència adquirida, s'ha ampliat però l'anterior principi didàctic. S'ha après que les llengües s'aprenen quan s'usen, i es reusen, i es reusen, i es reusen de nou, que tota producció oral o escrita és una reelaboració de textos personals i col·lectius anteriors, a la vegada que la seva mateixa existència és una

preparació de textos posteriors. S'ha comprovat que els usos escolars de la llengua minoritzada resulten insuficients, simplement perquè no asseguren suficients reutilitzacions.

Primer es va constatar que els usos del català havien d'anar necessàriament més enllà de les relacions que tenien lloc a dins de l'aula entre la mestra i els alumne i entre els mateixos alumnes. D'aquesta manera es van fer propostes per treballar la llengua a totes les activitats internes del centre: a les relacions dels nens amb el conserge, el personal de cuina, o els monitors de menjador, a les relacions entre els propis mestres, entre aquests i la resta de personal no lectiu, inclosa l'AMPA, o a totes les relacions entre el centre i l'administració educativa. Aquest conjunt de mesures es va anomenar "Projecte Lingüístic de Centre". Però amb el temps aquestes mateixes propostes han anat agafant encara més força i s'han engrandit com una taca d'oli. Avui se sap que entre els contextos d'ús/aprenentatge de la llengua cal incloure-hi, al màxim possible, l'entorn social dels alumnes: l'esplai, els equips de bàsquet o hoquei, les escoles de dansa o música, la ràdio local, els temples de culte, els pastorets, els castellers, el centre cívic, el CAP, la llar d'avis, la policia local, etc. Tots aquests àmbits d'actuació van ser primer agrupats amb el nom de plans intensius de normalització lingüística, i posteriorment de plans educatius d'entorn. Ho han fet també els bascos, els finesos o els bretons, si bé cal explicitar que en aquesta qüestió Catalunya ha estat un model de referència. Qualsevol reflexió rigorosa i eficaç sobre la catalanització de l'ensenyament ha d'incloure la consideració que llengua, escola i entorn social estan inevitablement interconnectats.

Sense renovació pedagògica la immersió no funciona

Es impossible entendre l'èxit del programa d'immersió sense tenir en compte tot el treball de renovació pedagògica iniciat de manera minoritària però significativa durant els 50s, i desenvolupat durant els 60s i 70s per molts mestres, escoles i moviments de renovació, especialment Rosa Sensat (en aquest sentit la referència al treball fet a València per la Federació d'Escoles Valencianes és obligada). Un programa d'immersió no pot limitar-se mai a un simple canvi de llengua. La immersió implica un gran replantejament del tipus de tractament pedagògic per mitjà del qual els nens accedeixen a la nova llengua de l'escola. Cal garantir ja des del primer moment la comunicació, és a dir, la significabilitat i l'eficàcia de les interaccions en la llengua que inicialment l'alumne no coneix o coneix poc. I això és impossible sense un canvi en la manera d'entendre com ensenyem i aprenem. Totes les recerques fetes sobre la catalanització de l'escola posen l'accent en aquesta variable. La qüestió no és mai quantes llengües volem que els nens aprenguin, sinó com proposem que les aprenguin.

A la vegada, aquest argument està relacionat amb una altre de molta actualitat. L'introducció ja a l'educació infantil d'una llengua estrangera, tercera, no representa en si mateix una dificultat o una millora del programa. Un cop més depèn de com es faci. Setze anys d'experiències trilingües al País Basc mostren que la introducció de l'anglès a partir d'infantil 3 o 4 anys ha comportat una millora de l'euskera i el castellà, mentre catorze anys d'experiències similars a Navarra no han significat una millora de l'euskera. La creixent demanda d'anglès per part sobretot dels pares no hauria de ser vista com un problema afegit a l'aprenentatge del català. Si s'organitza adequadament, l'adquisició d'una tercera llengua fins i tot pot reforçar el català.

Una llengua pròpia, una comunitat

El Pla general de normalització lingüística, aprovat pel Govern el 7 de març de 1995 diu, "a Catalunya ... no volem que hi hagi dues comunitats separades; volem un país on tots els ciutadans se sentin respectats, plenament integrats i amb capacitat de participació en tots els àmbits de la vida pública". Aquesta voluntat no només està

explícitament palesa sinó que és una opció molt específica de Catalunya i del seu model d'ensenyament. Al principat mai s'han separat els infants en funció de llur llengua familiar.

Als programes d'immersió d'Euskadi, Finlàndia, Bretanya, o Alto Adige/Süd Tirol no existeix una determinació semblant. És cert que hi ha ajudat una proximitat entre català i castellà, que euskera i castellà, suec i finès, bretó i francès, o alemany i italià no tenen, però també és veritat que aquesta no fou una decisió presa amb criteris simplement lingüístics. Fou sobretot un propòsit polític. Vist ara, amb perspectiva històrica, fou un encert no solament escolar sinó sobretot social. Part de l'èxit del programa d'immersió al Principat correspon a la seva contribució a la cohesió social. Es possible repensar moltes coses de l'immersió, però en l'actual context de Catalunya sembla pertinent no fer algunes escoles més catalanes que altres, ni algunes més castellanes.

L'objectiu de la immersió no és construir ciutadans plurilingües, sinó catalans plurilingües

El ja esmentat Reial Decret de 1978 incorporava oficialment la llengua catalana a l'escola. Amb el Decret de 8 d'agost de 1980 la Generalitat en regulava per primer cop la presència respecte la llengua castellana i l'idioma modern. La Llei de Normalització Lingüística, del 22 d'abril de 1983, declarava que "a Catalunya ... hi ha una llengua pròpia i dues oficials". Amb aquests decrets i lleis Catalunya prenia dues opcions molt importants que han marcat inequívocament el seu model d'escola. La primera, que tots els infants aprenguessin català, castellà i un idioma estranger (posteriorment ampliat a dos). La segona que no tots aquestes llengües havien de ser adquirides al mateix nivell.

Volem doncs que els nostres nens i nenes arribin a un molt bon coneixement d'una o dues llengües estrangeres, per exemple l'anglès i l'alemany, però no pretenem que arribin a saber tant anglès i alemany com català i castellà. Sobretot perquè l'objectiu que ens hem proposat no és que arribin a parlar com els anglesos o els alemanys, sinó amb ells. De la mateixa manera que no volem que aprenguin a cuinar, cantar, ballar, passejar, o anar al futbol com els anglesos o els alemanys, sinó amb ells.

A la vegada, seguint la mateixa argumentació i d'acord amb allò que els esmentats decrets i lleis afirmen, volem que al final de la seva escolarització obligatòria els alumnes de Catalunya sàpiguin tant castellà com català, o si es vol, tant castellà com els alumnes de Madrid, de Salamanca, d'Andalusia, o de Santiago de Xile. Però no ens hem proposat que arribin a parlar com ells. És a dir, volem que parlin amb ells però no com ells. És exactament això el que significa "a Catalunya ... hi ha una llengua pròpia", o "el català és la llengua habitual de l'ensenyament". Llengua pròpia, de pertinença, d'identificació. És així com Catalunya ha definit el català, i és així com l'escola en general i el Departament d'Educació en concret l'han considerat des del 1978 fins ara. En els successius governs de Jordi Pujol, i en els dos governs amb tripartit. I en fer-ho, això és el més important, tots ells han aplicat exactament allò que el Parlament havia decidit i la llei explicitava, altrament no haurien estat suficientment garantits els principis constitucionalment reconeguts de la seguretat jurídica i de la publicitat de les normes. En definitiva, la Llei de Normalització, votada pels nostres representants democràtics, declara inequívocament que l'objectiu de la immersió no és construir ciutadans plurilingües, sinó catalans plurilingües.

Tant important com les possibles redefinicions de la immersió serà qui en gestioni l'aplicació

La llei de normalització lingüística aplicà al tema de les llengües de l'ensenyament un "model mixt personal-territorial". L'assumpció d'aquest model formà part de l'eix legal

sobre el qual va ser edificat el programa d'immersió. A la vegada, i com ja he esmentat, el programa d'immersió va superar fa temps l'estricta marc escolar i, en conseqüència, va implicar a molts protagonistes diferents. Alumnes, mestres, personal no docent, pares i mares, inspectors, coordinadors locals de LIC, educadors d'entorn, entitats cíviques, esportives i culturals, ajuntaments, etc.

Si la immersió implica l'organització d'amplis plans d'entorn, si llengua i cohesió social són inevitablement dues cares de la mateixa moneda, aleshores ha de ser l'entorn qui, d'acord amb uns principis generals aprovats per llei i vetllats pel Departament, prengui les decisions. La immersió ha funcionat a Catalunya perquè fins ara s'ha aconseguit implicar-hi molta gent. Tots aquests compromisos no es poden perdre. Tan important com pensar si cal redefinir la immersió és determinar qui n'ha de regular l'implementació. Ni només el Departament, ni exclusivament els mestres, ni unilateralment els pares. Tots els interlocutors anteriorment esmentats, organitzats certament de manera que cadascun tingui el pes i la funció que prèviament es decideixi. El què es farà dependrà, també, de amb qui es faci.